לביטול הייעול, לייעול הבטלה

מאת ד"ר ישראל אלדד

> „כה הראני ה' אלהים והנה כלוב קיץ. ויאמר, מה אתה רואה עמוס, ואמר, כלוב קיץ. ויאמר ה' אלי, בא הקץ אל עמי ישראל, לא אוסיף עוד עבור לו. והילילו שירות היכל ביום ההוא נאם אדני אלהים. רב הפגר, בכל מקום השליך הס".
>
> עמוס ח'.

מנהל גימנסיה „שלחה" שבתל־אביב, יחד עם סגנו, המורה להיסטוריה זינגרוב, הודאגו מאוד ממצבו של הנוער שלנו שהוא חסר אידיאה, יגעו ומצאו: כינסו את הורי התלמידים המצטיינים והציעו להם הצעה נועזת: לצאת עם חלק מהתלמידים ההם בחופש הגדול לניגריה לעבודה, כאורחי בית ספר תיכון שם. התלמידים שם בונים את בית ספרם בעצמם, מנקים את השטח, יוצקים יסודות וגגות. על כן מציעים המחנכים הישראלים שתלמידינו יעבדו שם חודש ימים ויעזרו בהקמת בית ספר־תיכון זה. בזמן האחרון — מוסיף המורה להיסטוריה — נוסעים התלמידים לאירופה לבילויים. וזה רע מאוד. היציאה למחנה העבודה בניגריה תשמש דוגמה חינוכית טובה.

בתחילה חששו המציעים — כפי שמודיעה העתונות — להתנגדות מצד ההורים. להפתעתם הרבה הסכימו ההורים והראו „נבונות לקרבנות".

לא נותרה עוד אלא הבעייה הכספית. ההורים הסכימו להשתתף באלף לירות לכל תלמיד. השאר יהיה על כתפי המוסד. אך מכיוון שהמוסד הוא עני, הריצה ההנהלה מכתבים למשרדי החינוך והחוץ כמובן, שהרי אלה ודאי מעוניינים יהיו בהצלחת המפעל.

עד כאן נוסח הידיעה.

פרטים חסרים עדיין, אך יש להניח שהדוגמה החינוכית תפעל ובקרוב נשמע על זרם גובר והולך של תלמידים מישראל המתנדבים (ואף תורמים מכספי הוריהם ומכספי האוצר) לצאת לניגריה לבנות במו ידיהם בתי ספר לילדי ניגריה. אין להניח כמובן שאנחנו נתיר גם הדדיות, שנוער מניגריה יבוא אלינו לא רק להשתלמות, כי אם גם כדי, למשל, לבנות בתי־ספר לילדים עולים; שהרי דבר כזה היה מיד מעורר רעש בעולם שהנה ישראל מעבידה עבודת־פרך כושים מאפריקה. גם הערך החינוכי גלוי לעין. הן לא מן הנמנע שתמורת העבודה שנערינו יעשו שם הם יקבלו שיעורים בתורת העבודה ואף בהיגיינה. שם יראו כיצד תלמידים מנקים במו ידיהם את שטח בית ספרם ואינם מחכים עד שריקטור האוניברסיטה והפרופיסורים יתנדבו לעשות זאת.

רק תידה אחת טרם נפתרה: כיצד זה נעלם מעיני משרד השיכון שישנם בקרב הנוער הנפלא שלנו פועלי בניין שהארץ משוועת להם ונקרעת עליהם לגזרים על ידי הממשלה משכנת־עולים מהך, וקבלנים פרטיים מהך? וכיצד זה נעלם מעיני השלטון המקומי שלנו הנאבק קשות על חיסול כיתות של אחה"צ, כי ישנו נוער המוכן לקום ובמו ידיו להקים לאחיו הצעירים כיתות לימוד? וכיצד זה נעלם מעיני משרד העבודה ומשרד החינוך והתרבות ומעיני הסופרים המיואשים ומעיני העתונאים המקטרגים, כיצד זה נעלמו מעיני ציבור גדול זה הלהט החלוצי והנכונות המתנדבת של הנוער שלנו המוכן לנסוע לארצות טרופיות, לג'ונגלים, שלא בתי־קפה ולא בתי־קולנוע שם, על מנת לעבוד למען אידיאה?

האין זו ממש, „ביצת קולומבוס" של הנהלת שלחה? האם אי אפשר לקפוץ על מציאה זו שמצאו שני הגאונים האלה ולכנס הורים בבתי ספר אחרים ולהציע להם שבניהם, במקום לנסוע לאירופה (וזה באמת רע מאוד), יסעו לא לניגריה הרחוקה ולא במחיר אלף לירות כל אחד, כי אם במחיר שתים, שלש לירות, לאחת מעיירות הפיתות, למרכזי העלייה החדשה בנגב או בגליל „לנקות את השטח, לצקת יסודות וגגות" וכך להקים במו ידיהם בתי־ספר לילדי־ישראל עולים חדשים? וכי למה ייגרע מזלם וחלקם ואושרם (היתואר הצד הרגשי־חינוכי שבדבר?) של ילדי ישראל אלה? באשר הם אינם שחורים כניגריאנים?

✶

לא, אידיאה כזאת לא תעלה על לבות המחנכים שלנו ואם תעלה, ספק אם להרפתקה כזאת יסכימו ההורים (וודאי שלא יסכימו לתרום אלף לירות במקום לנסיעה לניגריה, תרומה לבניין בית־הספר), ואם אלה יעלו ואלה יסכימו, עדיין לא פתוחה הדרך לביצוע רעיון פשוט יחסכוני [illegible] ומקרב כזה. אם נבקש לבצע רעיון שלווה אשר כזה אצלנו, מיד יקפוץ עלינו רוגזו של ציבור פועלי הבניין ואולי יתגלה שאין כלל מחסור רב כל כך בהם, כי אם אדרבא, ישנה אבטלה, מכל מקום לא תורשה עבודת חנם כזאת.

לא, אין גם להניח שזה יעורר התלהבות בקרב ציבור הסטודנטים והתלמידים שלנו. ניגריה זה דבר אחר, זה ג'ונגל, זה אכסוטי, זה טיול. זה גם — דרך אגב — בגדר אידיאה אוניברסלית כל כך ולא איזה צמצום אפקים שוביניסטי. ונפשנו יוצאת מקרבנו לאוניברסום. הנה נתקיים כנס צופים בחיפה ושם שאל אחד הצופים את מר שמעון פרס מה דעתו על קשרי נוער יהודי עם נוער ערבי. והוא השיב להם תשובה מאוד שוביניסטית: „האם כבר קשרתם קשרים עם כל הנוער היהודי, למשל, עם הנוער בוואדי סאלים, לפני שאתם באים לטפל בשכני־ בואדי סאליב, לפני שאתם באים לטפל בשכני־ אה נזדעזעו מאוד, שכן נאלץ מר פרס להבטיחם נאמנה שאין הוא שולל חלילה קשרים בין נוער יהודי לנוער ערבי, אלא שסבור הוא, שעדיין אין לנו כוחות מספיקים אפילו לטפל כראוי בנוער היהודי.

ולא פרט אילו כוחות. לא הגדירם ככוחות נפשיים, לבביים יותר מאשר גופניים. מכל מקום בעיני הצופים החיפניים כבעיני מחנכי שלווה, תלמידי שלווה, הורי שלוחה, לחסוך כסף ולתרום עבודה למדינת היהודים העולים בחוסר־כל כפליטי ארצות אדום וחם, זוהי „ציונות" במרכאות כפולות ומכופלות ונלעגות, אך לבנות בתי־ספר לילדי ניגריה זו אידיאה ראוייה לשמה. ויש לכך שרשים עמוקים בפיזור הנפש שלנו לכל הרוחות ובשנאה העצמית שלנו והבריחה מעצמנו, אלא שלא כאן המקום לניתוח והעמקה זו. כאן ידובר בלשון עובדות.

✶

ושתי עובדות יסוד כאן הן כיום:

א. המשך החיים לא מפרי העבודה העצמית כי אם ממעיינות הכספים הזורמים אלינו מתהום הדם היהודי באירופה מהך, ומנדיבות הלב היהודי שבאמריקה מאידך. ועובדה זו יש לה הצדקה מוסרית עד כדי קדושה, רק מכות האידיאה הציונית של הקמת ארץ לעם, של חינוך עם לארץ, ובסיכום: של גאולה. היא המתירה יניקה ממעיינות אלה. אך היא גם האוסרת ומעמידה כאור אחר את העובדה השנייה ובזאת גם נוטלת את היסוד המוסרי מעובדה ראשונה:

ב. אנו מתנהגים בחיי העבודה שלנו כאילו חיינו מעמל כפינו, מאוצרות אדמתנו ואנו רשאים ומותרים להקל על עצמנו, על עבודתנו, כבעשירות שבמדינות העולם.

משטר וועדי עובדים עליך ישראל.

פעם קראו לכך בלשון הריבולוציה: „סאוועטים". אך יהא יחסנו למהפכה הקומוניסטית אשר יהיה, אין לחלל את מושג ה„סאוועטים" בהשוואתם ל„וועדי העובדים" שלנו. ה„סאוועטים" היו מכשיר אדיר־כוח לאידיאה הקומוניסטית. לביצוע המהפכה, כיום בארץ המהפכה הקומוניסטית אין להעלות על הדעת כמובן שוועדי עובדים יעיזו להתנהג כאשר מתנהגים ועדי העובדים בישראל להפר צווי מדינה, להפר אף צווי איגוד עובדים ארצי, להפר אף החלטית של הסתדרות העובדים, משמע, לא חלילה נציגי מעמד הקאפיטליסטים המעבידים המנוצלים. שום אידיאה, שום אינטרס כולל אינו מרחף לעיני ועדי עובדים אלה, מאלה שב„ארגמן" עד אלה שבמשרדי הממשלה הנלחמים על שעות־הקיץ.

ואם בשביתות אנשי הרוח והמחנכים שלנו עוד טרחו לחפש איזו שהיא איצטלא ציבורית בצורך למשוך ע"י הסבות (ביטוי חינוכי מאוד) כוחות להוראה או להנדסה או לרפואה, הדרושים לנו מאוד, עד כדי כך, שכל רופא ומהנדס ומורה נעשה ממש קרבן, חלוץ, מקריב עצמו על מזבח האומה, באשר אינו יוצא להיות סוחר או חרושתן או „יורד", הרי בפרשת „שעות הקיץ" שירדה עלינו בלהט כזה, אין משתדלים אפילו למצוא נימוק חברתי־מוסרי משכנע, כי אם פשוט: „אין תקדים בארצנו לנסיגה מהישגים סוציאליים".

ולך אמור להם לעדת הטפילים ההם, שאם יימשך משטר כזה יבואו עלינו ועליהם ימי צוקה ופשיטת רגל ואבטלה ורעב וחרפה, אשר ודאי וודאי שאין להם תקדים אפילו בארצנו רבת־התקדימים. לפי שעה כל דאגתם וכינתם נתונים לחוסר תקדים זה של ביטול ההישג סוציאלי, שהוא בתנאי החיים והכלכלה והתפקידים שלנו „הישג אנטיסוציאלי מובהק, כשם שהתנגדות להחלטות מוסדות מדינה והסתדרות עובדים בשם אינטרס הנוחיות האישית, הוא „הישג" אנטיסוציאלי מובהק, וכל כניעה אשר ייכנעו להם מוסדות מדינה והסתדרות בוויתור על העבודה או באי־ניכוי שעות הבטלה, תהא בגדר „הישג" אנטיסוציאלי, שהוא ממילא אנטי־לאומי ואנטימִמלכתי.

ואל יבואו עלי פקידים ועובדים (גם עובדי משרד החינוך והתרבות הצטרפו לממרים וללוחמים לשעות קיץ) בטרוניה על ביטוי חריף זה של „טפילים". גם אם לא נדע מתוך דו"חים שונים ומתוך נסיוננו האישי, מה רב מספרם של המסתובבים או היושבים במשרדים הרבים ההם ללא עבודה של ממש, נסיון שכל אחד יכול להתנסות בו מדי בואו למשרד כלשהו, גם בלי כל אלה ובלי עינויי הביורוקראטיה שסיבתה נעוצה במספר גדול מדי של אנשים שאין להם מה לעשות, גם בלעדי זאת, גם מעצם אותה התנגדות לוהטת בלהט השמש הקייצית לביטול שעות הקיץ, מוכחת הטפילות.

כי ממה נפשכם, קייצני המשרדים, השעות האלה שאתם נדרשים לעבוד בהן, מה תהא על העבודה שעליהם לעשות בהן? או שאין עבודה שיש לעשותה, משמע שאתם, או לפחות חלק מכם, מיותרים לגמרי במשרד הזה, או שיש עבודה לעשותה, ואז מה יהא עליה, אם לא תעשוה? שמא תעשוה בשעות המצומצמות? משמע שאפשר — ומי אינו יודע שכן הוא — „קצת" לדחוס עבודה, להחיש אותה, לעבוד במשרד (בתוך הבניין ולא חלילה מחוצה לו, בשמש הקיץ) ביתר אינטנסיביות.

באלה ימים סיפר לי ראש עיר מכובד, מעשה שנכנס לאחת המחלקות בעירייה ומצא שם כשמונה פקידים מרוכזים בחדר אחד ומשוחחים שיחה חפשית. מכיוון שהוא, ראש־העיר, הרגיש כנראה רגש אשמה בלבו על שנכנס כך מבלי להודיע חודש מראש על ביקורו הביקורתי, הצטדק בפניהם ואמר: ראיתי שמונה יהודים יושבים בחדר אחד ואינם עושים כלום, חשבתי שמא רוצים הם להתפלל „מנחה גדולה" ומחכים למניין, ונכנסתי, ותסלחו לי רבותי העובדים.

וזוהי תמונה הידועה לנו ממשרדים רבים עד מאוד, רבותי הטפילים הרשמיים בשעות הקיץ והבלתי־רשמיים בכל שעות השנה. אתם, מעמד עובדים אתם, ולא חלילה מעמד חנוונים ובעלי־מלאכה העובדים באמת משש או משבע בבוקר עד שש ושבע בערב בקיץ ובחורף וללא חופשות וללא פנסיה וללא שביתות על חשבון הציבור.

✶

והבעייה לא תפתר גם אם יעלה בידי — לא, לא בידי המדינה, כי אם בידי החזק ממנה, בידי — ההסתדרות, לשבור את ועדי העובדים הרוצים בקיץ בשעה בטלה רשמית נוספת. כאשר זה התקדים של בטלה ללא תקדים לא בארץ קפיטליסטית כארה"ב ולא בארץ קומוניסטית כבריה"מ, ושתיהן עשירות ועצמאיות בכלכלתן, היא לא תפתר גם על ידי כך, שהעובדים ייאלצו להתבטל שעות נוספות בתוך המשרד במקום בבית. שהרי מה יצא מזה אם ייאלץ לכך אם אין הוא רוצה לעבוד או אין לו מה לעשות בשעות הנוספות ההן? לא שכר־עבודה הוא מקבל בעדן, כי אם שכר בטלה, או שכר אי־הליכה הביתה. ואין ספק שמהצד הנפשי זהו אחד הדברים המאפשרים את מאבקו לשעות קיץ: ידיעתו המלאה והנכונה, ששום נזק לא ייגרם על ידי כך למשרד ולעבודה, שממילא אינה בוערת ואינה נחוצה, אם בכלל היא קיימת — רק ידיעה זו יוצרת בו רגש של קיפוח וסתם רשעות מצד המדינה או העירייה או הסוכנות או ההסתדרות המעבידים. וכי מה איכפת להם. ולעבודה אם אני מנמנם או מפטפט בבית או במשרד? האין זה בגדר „זה נהנה וזה לא חסר"? אדרבא, אני סבור שיש בזה משום ייעול הבטלה.

כי אכן, שורש הבעייה אינו כלל ב„שעות הקיץ". הללו אינן אלא תוצאה מהמחלה העמוקה שמכנים אותה בלשון „הבלוף" החדש כשם „ייעול", גם לאחר שביטלו את שם העצם הקבוע: פיטורי ייעול, מפני שפיטורים זהו בכלל דבר שמחוץ לדרך הטבע הישראלי.

וכשם שהתנצלתי באימה ויראה בפני העובדים על הכינוי „טפילים", כן אתנצל בכפל אימה ויראה מפני המעבידים הרמים שלנו על הכינוי „בלוף". כי מי זה משלה עצמו ולו רק לשעה קלה שאצלנו ייתכן ייעול עבודה, שפירושו ברוב המקרים רק אחד ויחיד: צמצום תקיף של מנגנונים מיותרים, של פקידים — גם בכירים — מיותרים. וכל מה שנאמר באחרונה על „העברה" בלבד ולא חלילה פיטורים, הרי זה בלוף בריבוע והוא פתח להעברה מטפילות לטפילות. הן מראש ברור שעובדים בישראל לא יסכימו שיעבירו אותם למקומות לא כל כך נוחים ולעבודות לא כל כך נוחות כאלה ואלו שהם שקועים בהם עכשיו. בקודש אמנם אפשר אצלנו להוריד ולהוריד ומורידים בלי הרף (בקודש ממש כמובן ולא כ„כלי"־קודש). אך בענייני חול וחולין עומד החוק המקודש: מעלין בחולין ואין מורידין, גם אם אתה לא־יוצלח, גם אם אותם חולין שרוצים להעביר אותך לשם הם דחופים ביותר. אם אין בכך הטבה לתנאי העבודה והבטלה, לא יזוז ולא יזוז איש ממקומו.

ועל מצב זה הסתדרות העובדים אינה רשאית להתאונן כאשר הדבר פוגע ביוקרתה, שהרי היום היא רק קוצרת מה שזרעה כל השנים במו ידיה ומאבקיה. וועדי העובדים הפכו להיות בחינת גולם המכה בעושהו, ומה עוד שרבים מדי המוצאים בהם מקום לנגח בעזרתם את המשטר מימין ומשמאל ומאמצע, וכי מי זה איננו מעוניין להופיע כמגן על האינטרסים של העובדים המסכנים המזיעים בקיץ החם, באשר לא בכל המשרדים כבר הונהג מיזוג אוויר חדיש?

הייעול הוא על כן ביצה שלא נולדה ולא תיוולד מצאצאי הפיחות ז"ל, שום ייעול לא ייתכן במשטר הבנוי על קנוניות וסחיטות וקבוצות־לחץ באיצטלא או בלי איצטלא פוליטית.

צאו וראו את המאזנים שלנו לסחר, למטבע חוץ, לחובות, ליבוא ויצוא, וצאו וראו אניות גדושות מטיילים לאירופה, צאו וראו רחובות גדושים אלפי מכוניות חדשות לבקרים ולנשפים, צאו וראו היכלי תרבות לבאלטים בינלאומיים גדושים ומלאים במחיר כרטיסים מופלג, ולעומתם את שביתות שעות הקיץ ואת הזעם על הייעול, וידעתם: ככלוב קיץ היתה לנו מדינה זו לאחר אביב הדמים והיזע.

„הבוקר" — 22.6.62 — עמ' 3